



INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

YANGI RENESSANS

RESPUBLIKA ILMIY JURNALI

2025



+998335668868



www.innoworld.net

Google Scholar





2025

YANGI RENESSANS

RESPUBLIKA ILMIY JURNALI

2-JILD 4-SON



YANGI RENESSANS

**RESPUBLIKA ILMIY JURNALI
TO'PLAMI**

**2 - JILD, 4 - SON
2025**



www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2025

BIBI UBAYDA ZIYORATGOHI VA BUVAYDA TUMANINING TARIXIY-MADANIY MEROSI

Sharipova Nargizaxon Abduqaxxorovna

Qo'qon universiteti "Ijtimoiy fanlar" Kafedrasida dotsenti

Muhammadjonova Jasmina

Qo'qon universiteti tarix yo'nalishi talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Farg'ona vodiysining qadimiy hududlaridan biri bo'lgan Buvayda tumani va unda joylashgan Bibi Ubayda ziyoratgohi tarixiy-madaniy nuqtayi nazardan o'rganiladi. Yodgorlikning kelib chiqishi, atrofidagi afsonaviy rivoyatlar, ayollar orasidagi ma'naviy mavqei, hududning obod etilishi va mustaqillikdan keyingi o'zgarishlar ilmiy tahlil asosida yoritiladi. Tadqiqot natijalari Buvayda ziyoratgohlarining ajdodlar merosini tiklashda, xususan ayollar uchun ma'naviy maktab sifatidagi o'rnini ochib beradi.

Kalit so'zlar: Bibi Ubayda, Buvayda tumani, ziyoratgoh, ayollar qadriyati, Farg'ona vodiysi, ma'naviyat, tarixiy yodgorlik.

В данной статье с историко-культурной точки зрения исследуется бувайдинский район, один из древнейших районов Ферганской долины, и расположенный в нем святилище Биби Убайда. Происхождение памятника, легендарные повествования вокруг него, духовное положение женщин, благоустройство территории и изменения после обретения независимости освещаются на основе научного анализа. Результаты исследования раскрывают роль святынь Бувайда в восстановлении наследия предков, особенно в качестве духовной школы для женщин.

Ключевые слова: Биби Убайда, Бувайдинский район, святыня, женская ценность, Ферганская долина, духовность, исторический памятник.

This article examines the Buvaidinsky district, one of the oldest districts in the Fergana Valley, and the Bibi Ubaida shrine located in it, from a historical and cultural perspective. The origin of the monument, the legendary stories surrounding it, the spiritual status of women, the development of the territory, and the changes that occurred after independence are all covered in this article. The results of the research reveal the role of the Buvaidinsky shrines in restoring the heritage of the ancestors, especially as a spiritual school for women.

Keywords: Bibi Ubaida, Buvaidinsky District, Shrine, Female Value, Fergana Valley, Spirituality, Historical Monument.

Kirish. Me'moriy obidalar o'tgan asrlar haqida gapiruvchi "jonli tarix"dir. Ular orqali qadimgi jamiyatning mafkurasi, siyosiy tuzumi, iqtisodiy



hayoti, hunarmandchiligi haqida tasavvur hosil qilinadi. Shu bois, obidalar tarixchi, arxeolog va madaniyatshunoslar uchun bebaho manbadir. Aslida, har bir obida – xalq ruhiyatining, dunyoqarashining moddiy ifodasidir. Masalan: Sohibqiron Amir Temur me'morchiligi – qudrat, tartib-intizom, ma'rifat ramzi, islomiy me'morchilik – ruhoniyluk va poklik timsoli, mahalliy xalq hunarmandchiligi – milliy o'zlikning ko'rinishi, shu sababli me'moriy yodgorliklar milliy o'zlikni anglashda muhim o'rin tutadi. Ko'plab obidalar diniy yoki ma'rifiy mazmunga ega. Ziyoratgohlar, masjidlar, maqbaralar xalq uchun: ruhiy poklanish, ma'naviy tarbiya, ezgulikka da'vat maskani sifatida xizmat qiladi. Bunday joylar odamlarni yaxshilikka undaydi, millatning axloqiy qadriyatlarini mustahkamlaydi. Bundan tashqari tarixiy obidalar ijtimoiy-madaniy birlik ramzi sifatida ham qabul qilinadi. Bu yerda bayramlar, marosimlar, tadqiqotlar, sayohatlar uyushtiriladi. Natijada jamiyatda birdamlik, milliy g'urur va tarixga hurmat kuchayadi. Ichki turizmni rivojlantirish uchun ham katta hissa qo'shadiki, natijada mahalliy va xorijiy turistlarni jalb qiladi, hududning iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qiladi, yangi ish o'rinlari yaratadi va madaniy infratuzilmaning rivojlanishiga turtki beradi. Bugungi globallashuv davrida madaniy turizm davlatlar iqtisodiyotining muhim tarmoqlaridan biriga aylangan.

O'zbekistonning har bir hududi o'ziga xos tarix, qadriyat va ma'naviy merosga ega bo'lib, ular orasida Buvayda tumani o'zining boy tarixiy ildizlari, qadimiy ziyoratgohlari va ma'rifat maskanlari bilan ajralib turadi. Ayniqsa, Buvayda qishlog'ida joylashgan Bibi Ubayda ziyoratgohi ushbu hududning nafaqat diniy, balki etnografik va tarixiy jihatdan ham bebaho meroslaridan biridir.

Bibi Ubayda ziyoratgohining tarixi, unga bog'liq afsonalar, ayollar orasidagi mavqei, odamlarning unga bo'lgan e'tiqodi hamda Buvayda xalqining ma'naviy dunyoqarashi haqida muhim dalillarni o'z ichiga oladi [3. 45]. Ushbu maqolada ziyoratgohning kelib chiqishi, tarixiy asoslari hamda zamonaviy davrdagi ahamiyati ilmiy tahlil qilinadi.

Asosiy qism. Buvayda tumani va Bibi Ubayda ziyoratgohining tarixiy manbalardagi o'rni alohida belgilangan. Buvayda tumani Farg'ona vodiysining qadimiy maskanlaridan biri bo'lib, bu hududning tarixi turli rivoyat va yozma manbalarda o'z aksini topgan. Matnda qayd etilishicha, Buvayda nomi mashhur afsonaviy ayol — Bibi Ubayda nomi bilan bog'liq bo'lib, hududning qadimiylikidan darak beradi [2. 24]. Ayrim tadqiqotchilar Buvayda nomining "Bibi Ubayda" shaklida ham qo'llanilganini ta'kidlaydilar.

Bibi Ubayda me'moriy yodgorligi XV–XVI asrlarga mansub bo'lib, tarixiy manbalarga ko'ra, u Shoh Faizurning buvisi bo'lgan faxriy ayol sifatida tilga olinadi. Ziyoratgoh hududida Bibi Ubayda bilan bir qatorda uning avlodlariga



tegishli qabrlar ham mavjud bo'lib, ular hududning ma'naviy qadimiyligidan dalolat beradi [1.71].

Ziyoratgohning qadimiyligi, undagi me'moriy unsurlar, qabristonning tarkibi va ayollar orasidagi mashhurligi uni nafaqat diniy, balki etnografik tadqiqotlar uchun ham muhim obyektga aylantirdi.

Tarixiy manbalarda Bibi Ubayda shaxsiga berilgan alohida ta'rif beriladi. Buvayda aholisi Bibi Ubaydani o'ta hurmat bilan tilga oladi va uni hududning ramziy timsoli sifatida qadrlaydi. Aytilishicha, Bibi Ubayda o'z davrida poklik, iffat, vafodorlik kabi fazilatlarining timsoli bo'lgan [3.45].

Xalq orasida Bibi Ubaydaga doir ko'plab afsonalar mavjud. Ulardan biri shunday deydi:

“Agar qiz bola o'z hayotida uch marta Bibi Ubaydani ziyorat qilmasa, uning rizqi-haloli to'liq bo'lmaydi” [2.56].

Bu kabi e'tiqodlar ayollarning ushbu ziyoratgohga bo'lgan alohida munosabatidan dalolat beradi. Ziyoratgohning doimo ayollar bilan gavjum bo'lishi ham uning aynan ayollar uchun ma'naviy makon sifatidagi o'rnini ko'rsatadi.

Ayrim manbalarda Bibi Ubayda nomi “G'iz bibi”, “Bibi Shohruhi” tushunchalarida ham uchraydi. Hattoki, “Bibi Oy” kabi shakllarda uchraydi [1.48].

“G'iz bibi” atamasi - “pok, iffati butun qizlar otasi” degan ma'nolarni bildiradi. Buxoro yaqinidagi tarixiy manzillardan birining ham “G'iz bibi” deb atalishi bu iboraning keng hududlarda qadimdan qo'llanilganidan dalolat beradi [2. 18]. “Bibi Shohruhi, Shohruxon” nomi - Muborak Sayyid Xasan Ayniy asarlarida Bibi Shohruhi “so'nmas go'zallik va sadoqat timsoli” sifatida ta'riflanadi [3. 75]. Bu nomdagi “Shohruh” so'zi nur, yorug'lik, oyga nisbat ma'nosini beradi. Shu sababli bu atama ayollarning poklik va go'zallik ramzi sifatida talqin etiladi.

Aslini olganda matnda keltirilgan “G'iz bibi yaqin, go'zal ayol” degan nom ayollarning nafosati va ma'naviy pokligini ulug'lovchi qadimiy iboradir [1.41]. Bu kabi nomlar ayollar kultining xalq ongida chuqur ildiz otganidan dalolat beradi.

Ziyoratgohga kelish, kirish-chiqish tartibi, niyat qilish marosimlari xalqning qadimiy diniy-an'alarini ifodalaydi. Ziyoratgohdagi kuzatuvchilar fikriga ko'ra ayollar maqbaraga o'ng tomondan kirib, chapdan chiqadi. Bu aylanish — ramziy ma'noda poklanish va niyatning qabul bo'lishi bilan bog'liq [2.12].

Ziyorat qiluvchilar tomonidan Bibi Shohruhiga kelganda bir kilo oppoq paxta olib kelish an'anasi mavjud bo'lgan. Paxta — poklik, sof niyat ramzi sifatida talqin etiladi [1.23].



Bu marosimlar xalq orasida qadimdan davom etib kelayotgan an'anaviy e'tiqodlar bilan uzviy bog'langan. Mustaqillik yillarida O'zbekistonning barcha hududlarida bo'lgani kabi Buvaydada ham keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi. "Obod mahalla" yili doirasida ziyoratgoh atrofidagi ariq-zovurlar tozalandi, qishloq hududlari ko'klamzorlashtirildi, ziyoratgohlar ta'mirlanib, tarixiy obidalar tiklandi [2.23].

Bu jarayon Buvaydaning shon-shuhratini yanada oshirib, uni nafaqat mahalliy, balki respublika miqyosida ham mashhur ziyoratgohga aylantirdi. Ziyoratgohlarning restavratsiyasi milliy qadriyatlarni tiklash, yosh avlodda ma'naviyatni mustahkamlashning muhim omillaridan biridir.

Bibi Ubayda ziyoratgohining o'rni xotin-qizlar hayotida katta o'rin tutadi.

Ziyoratgoh qadimdan ayollar uchun ruhiy quvvat maskani, niyat qilish joyi, ma'naviy poklanish manzili, nikohga tayyorgarlikning ramziy bosqichi sifatida xizmat qilib kelgan. Ayollar bu yerda "duo qiladi, niyat qiladi va ma'naviy quvvat oladi" [1. 25]. Ayollar ziyoratgohga birinchi bor kelganda qat'iy marosimiy tartiblarga amal qilishi esa uning qadimiy marosimlar bilan chambarchas bog'liq ekanini ko'rsatadi.

Ziyoratgohning ayollar orasida keng mashhur bo'lishi — o'zbek jamiyatida ayolning muqaddaslik, poklik va mehr timsoli sifatida qadrlanishining yana bir dalilidir.

Xulosa. Bibi Ubayda ziyoratgohi — O'zbekistonning eng qadimiy va hurmatga sazovor ziyorat maskanlaridan biri bo'lib, Buvayda tumanining tarixiy-madaniy hayotida muhim o'rin tutadi. Ziyoratgoh haqidagi tarixiy ma'lumotlar, afsonalar, marosimiy amaliyotlar va ayollar orasidagi alohida mavqe uning xalq ma'naviy hayotidagi o'rnini yaqqol aks ettiradi.

Maqolada ko'rib chiqilgan dalillar shuni ko'rsatadiki:

1. Bibi Ubayda ziyoratgohi XV–XVI asrlarga mansub yodgorlik sifatida tarixiy va arxeologik jihatdan qimmatli manbadir.
2. Ziyoratgoh ayollar uchun ruhiy-ma'naviy maktab vazifasini bajargan va bajarishda davom etmoqda.
3. Mustaqillik davrida hududning obodonlashtirilishi ziyoratgohga bo'lgan e'tiborning yanada kuchayishiga sabab bo'lgan.
4. "G'iz bibi", "Bibi Shohruhi", "Bibi Oy" kabi nomlar o'zbek etnografiyasida ayollik kulturing qadimiy ildizlarga ega ekanini tasdiqlaydi.

Demak, Bibi Ubayda ziyoratgohi — nafaqat diniy maskan, balki xalqning ma'naviy merosi, qadriyatlar tizimi va tarixiy xotirasining mujassam ifodasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ahmadaliyev Y. Farg'ona viloyati toponimlari. – Farg'ona, 2009. – 143 b
2. Ahmadaliyev Yu. Manzillar. Nomlar. Ma'nolar. – Farg'ona, 2005. – 128 b.
3. Asqarov B. Buvayda tumani. – Farg'ona, 2008. – 72 b

